

Încă la sfîrșitul secolului al XIX-lea un grup de intelectuali patrioți români, în frunte cu V.A. Urechea¹, înțelegînd necesitatea conservării, păstrării și valorificării patrimoniului istoric și cultural-național lăsat moștenire de înaintași, cereau promulgarea unei legi speciale pentru conservarea monumentelor. Comisiunea monumentelor istorice a luat ființă prin Decretul regal nr. 3658 din 17 noiembrie 1892 care promulga Legea pentru conservarea monumentelor publice, votată de Senat la 27 martie, iar de Cameră la 27 mai același an, sub denumirea de Comisiunea Monumentelor Publice². Este vorba de o „Comisiune consultativă” pe lângă Ministerul Instrucției Publice „compusă din trei membri numiți de ministru dintre bărbații cei mai competenți în științele istorice sau arheologice, dintre care doi vor fi luați dintre membrii Academiei Române, directorul Muzeului de antichități, din București, un arhitect, ale căror funcții sînt onorifice. Președinte de drept este ministrul însuși”³.

În continuare erau precizate atribuțiile Comisiei: de a examina și aproba planurile de restaurare a monumentelor și de a da avizul în toate chestiunile relative la stadiul și modul conservării acestora. Ea mai trebuia să se ocupe cu întocmirea și publicarea unui inventar general al clădirilor și obiectelor din trecut, să strîngă un bogat material documentar, să susțină prin publicații de specialitate necesitatea conservării monumentelor și competența celor implicați în această activitate științifică. În afara acestor obligațiuni legea cuprindea chestiuni financiare și administrative, precum și sancțiuni împotriva celor ce ar atenta la aceste documente cu caracter național.

În primii ani de activitate, mai precis în 1897, Comisiunea era compusă din V.A. Urechia, care prezentase în Senat proiectul de lege, Gr. Tocilescu și arhitectul Gabrielescu.

În 1907 Comisiunea Monumentelor Publice se transforma în Comisiunea Monumentelor Istorice, cu servicii, arhitect și buget aparte⁴.

Deși la început a avut mai mult un rol istoric, de studiu și cercetare a monumentelor decît de conservare a lor, Comisiunea a contribuit la atragerea atenției autorităților asupra importanței acestei probleme și la întocmirea unei evidențe a monumentelor istorice și de arhitectură, a stării lor de conservare.

La 25 martie 1913 a fost promulgată o nouă lege pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice⁵. De această dată Comisiunea se compunea din nouă membri onorifici numiți pe cinci ani. Avîndu-se în vedere faptul că pînă la apariția noii legi, se întîmpinaseră mari greutăți în activitatea Comisiunii, din cauza inactivității unor membri, de data aceasta în regulament „s-au prevăzut sancțiuni pentru membrii care nu vor lua parte la ședințe sau nu vor lucra pentru atingerea scopului Comisiunii, cum și pentru membrii corespondenți, care nu vor da concurs Comisiei”⁶.

După desăvîrșirea la 1 decembrie 1918 a unității naționale a poporului român era necesar ca și în acest domeniu legea să fie revăzută și pusă de acord cu noua situație. Astfel, noua lege, publicată în „Monitorul oficial” nr. 82 din 9 iulie 1919, deși păstrează esența legiuirilor existente, aduce unele modificări de fond. Printre acestea se numără și prevederea potrivit căreia Comisiunea putea să înființeze „secțiuni regionale cu personal necesar, onorific sau plătit”⁷.

Din acest moment se poate vorbi de o activitate organizată privind evoluția și conservarea monumentelor istorice și în Oltenia, deși în această importantă zonă istorică a țării au existat personalități de seamă ale vieții științifice și culturale, care încă din 1913, la apelul Comisiunii, au devenit membri corespondenți cu atribuții de supraveghere și informare despre monumentele din zonă. Au apărut astfel nume cu o contribuție remarcabilă printre care A. Bărcăcilă la Mehedinți, Șt. Ciuceanu și apoi I. Atanasescu la Dolj, T. Bulat la Rm. Vilcea și alții. În „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice” din 1915 se arată că „este remarcabil raportul membrului corespondent pentru Dolj Ștefan Ciuceanu”⁸.

Din rodul activității acestor entuziaști înaintași, care au lucrat mai mult voluntar decît retribuiți, ne-au rămas documentele cu care s-a îmbogățit de curînd Fondul arhivistic deținut de Filiala Arhivelor Statului din Craiova. La cîteva din documentele preluate în anul 1980 referitoare la activitatea Comisiunii Monumentelor Istorice în zona Olteniei și la alte obiective importante din țară, precum și la documente aparținătoare arhitectului Iancu Atanasescu, care a avut funcții și responsabilități concrete în cadrul acestei Comisiunii, doresc să mă refer în cele ce urmează.

Fondul este important atît prin mărimea lui, cuprinzînd 598 dosare și 21 mape cu schițe și planuri, în total peste 6000 file document, la care se adaugă zeci de fotografii, rol-filme și clișee fotografice, dar mai ales prin valoarea documentelor preluate.

Majoritatea documentelor se referă la restaurarea unor monumente de arhitectură, monumente istorice, mănăstiri și biserici din Oltenia sau chiar din alte centre importante ale țării ca Timișoara, Sibiu și altele.

Fondul „Comisiunii Monumentelor Istorice — secțiunea Craiova” cuprinde informații și date prețioase cu privire la evoluția arhitecturii laice și religioase din Oltenia, precum și informații despre istoria neamului, despre descoperirile arheologice din zona Olteniei, luptele poporului român pentru libertate națională și socială desfășurate în această parte a țării, sistemele de apărare împotriva cîmpitorilor străini și altele.

În sprijinul acestei afirmații stau mărturie: harta întocmită de către arhitectul Iancu Atanasescu, intitulată „Oltenia romană” în care sînt localizate castrele, așezările urbane și rurale, băile romane și termale, tezaurele monetare descoperite pe teritoriul Olteniei, valurile de apărare cercetate și ne-

¹ „Analecta”, vol. II, București, Tipografia „Universul”, 1944, p. 150.

² Legea pentru conservarea și restaurarea monumentelor publice, în „Monitorul oficial” nr. 187 din 24 noiembrie/6 decembrie 1893, p. 5490—5491.

³ Ibidem.

⁴ „Analecta”, p. 151.

⁵ „Monitorul oficial” nr. 21 din 28 aprilie / 11 mai 1913, p. 884—886. Vezi și „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice” („B.C.M.I.”), VI, 1913, p. 87—89.

⁶ Aurelian Sacerdoțeanu, *Comisiunea Monumentelor Istorice la 80 de ani*, în „Buletinul Monumentelor Istorice” (B.M.I.), anul XLI, nr. 3/1972, p. 8.

⁷ Ibidem, p. 9.

⁸ Ibidem, p. 14.

cercetate, drumurile romane cercetate și necercetate la acea dată și alte aspecte, precum și un număr însemnat de mape cu planuri și schițe privind castrele Drobeta, Sucidava, Romula, ș.a.

Fondul cuprinde de asemenea, o hartă a monumentelor din județul Dolj, în care sînt localizate 52 de obiective după următoarea structurare: monumente istorice, de arhitectură, religioase, sociale, feudale, funerare și comemorative, precum și o hartă a orașului Tg. Jiu din perioada 1812—1840 în care sînt localizate 42 de case și biserici reprezentative pentru acea perioadă.

Importante pentru studierea și cunoașterea istoriei sînt și cele două planșe întocmite de către generalul M. Dragomirescu, care cuprind date privind luptele pentru neatîrnare desfășurate pe meleagurile Olteniei, dintre care exemplificăm: bătălia de la Rovine (1394), localizată lângă Craiova; luptele din pădurea Radovanului pe Desnăuți, duse împotriva turcilor de o oaste a lui Mihai Viteazul comandată de banul Udrea; revoluția de la 1821 condusă de Tudor Vladimirescu și altele.

O mare parte din fond (89 dosare) este constituită din material documentar care privește restaurarea caselor și culelor feudale din Almăj, Băbenii de Olteț, Borăscu, Brabova, Bujoreni, Broșteni, Calopăr, Cernătești, Curtișoara, Foișoru, Gorunești, Tatomirești, Cerneți, Strejești, Tg. Jiu, etc. Între monumentele istorice de restaurarea cărora s-a ocupat sau a avut în intenție să se ocupe Comisiunea Monumentelor Istorice se află și turnurile medievale Hotărani, Jitianu, Bucovăț, Zăvalu.

Importante sînt și documentele care se referă la restaurarea unor conace boierești declarate monumente de arhitectură ca: Stan Jianu din Preajba, Cornea Brăiloiu din Negoiești, Glogoveanu din Craiova, Nicolau din Coșoveni, Casa Filișanu, Hanul Beharea etc.

Un loc aparte ocupă documentele care se referă la orașul Craiova, printre care evidențiem: planuri ale Craiovei, mai multe mape privind străzile din oraș; evidența hanurilor; documente referitoare la restaurarea caselor Băniei, a hanului Hurezu și altele.

Evoluția urbanistică a Craiovei este reprezentată în 485 de planșe, întocmite cu o deosebită măiestrie și competență profesională. În acest fond găsim un număr mare de planuri, schițe, fotografii care înfățișează importante monumente de arhitectură din Craiova ca palatul Justiției, palatul prefecturii, clădirea colegiului „Nicolae Bălcescu” etc.

Fondul conține și date referitoare la descrierea și restaurarea unor mănăstiri și biserici, multe dintre acestea cunoscute monumente istorice de arhitectură ca: Amărăștii de Jos și de Sus, Balș, Brîncoveni, Caracal, Căluș, Comanca, Celaru, Cioroiu, Dubuleni, Dobriceni, Greci, Fălcoiu, Gura Padinii, Morunglav, Popînzărești, Redea, Rusănești, Racovița, Sopîrlița, Radomir, Târșal și altele din județele Dolj și Olt, Baia de Aramă, Bistrița, Busu, Cernaia, Cerneți, Cosavăț, Corcova, Cujmir, Gura Motrului, Izvoru, Lupșa, Obîrșia, Ostrovu Mare, Padina, Rogova, Strehaia, Traianu, Vircioara, Topolnița ș.a. din județul Mehedinți; Cozia, Căzănești,

Dobrușa, Drăgășani, Govora, Ocnele Mari, Șerbănești, Rm. Vilcea, Zătreni și din multe alte localități ale județului Vilcea: Capul Dealului, Broșteni, Gura Motrului, Peșteana, Polovragi, Tismana, Tg. Jiu, Țicleni etc., din jud. Gorj.

Reprezentanții Comisiunii Monumentelor Istorice care au lucrat în Oltenia, dintre care, pentru ultima perioadă se detașează Iancu Atanasescu, nu s-au limitat numai la întocmirea unor documentații de restaurare a obiectivelor mai sus amintite. Lucrările create se constituie într-un adevărat studiu al evoluției arhitecturii bisericești, de-a lungul timpului; schița bisericii mănăstirii Tismana, de pildă, cuprinde șase variante.

Fondul prezentat depășește ca importanță cadrul zonei istorice a Olteniei pentru care a avut atribuții Comisiunea Monumentelor Istorice din Craiova, deoarece cuprinde documente de interes național și chiar internațional. Întîlnim planuri și schițe privind descrierea și restaurarea cetății Timișoarei a curții domnești de la Țirgoviste, bisericii domnești Curtea de Argeș și altele.

Sub titlul „Biserici bazilicale bizantine. Cultul slavo-bulgar”, arhitectul Iancu Atanasescu a întocmit cîteva schițe referitoare la Biserica cruciformă în „T” din Terpezița — Țirnava, R. P. Bulgaria, în două variante 1290—1298 și 1371—1393 și la Biserica „Aspenie-Bogorodiște-Nicopol” tot din R. P. Bulgaria, din anii 1257—1297.

O importanță deosebită pentru cercetarea istorică o reprezintă evidența și scrierea, pe fișe tip, a unui număr de peste 1000 de monumente istorice și de arhitectură. Sistemul de evidență nu se deosebea prea mult de cel din prezent⁹, și conține date foarte prețioase, datorită conștiinciozității și competenței profesionale cu care a fost întocmit. Numai pentru monumentul istoric „Casa băniei” din Craiova, spre exemplu, s-a întocmit un istoric de 10 file, iar totalul documentelor de evidență avea peste 25 de file. Demn de remarcat este și faptul că fiecare lucrare de evidență, constituită ca unitate arhivistică de sine-stătătoare, cuprinde și planuri, schițe, fotografii ale obiectivului respectiv.

Interesantă este și corespondența între instituția creatoare a fondului (Comisiunea Monumentelor Istorice — secția Craiova) și instituțiile beneficiare ca: Mitropolia Olteniei, instituțiile de artă și cultură, fundațiile constituite pentru construirea sau restaurarea unor edificii etc.

Punerea în valoare a acestor importante documente va spori aportul privind mai buna cunoaștere a istoriei acestei zone care „de-a lungul veacurilor — după cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — și-a adus contribuția la dezvoltarea poporului nostru, la formarea națiunii române, a culturii și a artei naționale...”

⁹ Fișa de monument, pe lângă datele cu privire la denumirea și localizarea obiectivului, mai cuprindea: data construcției, istoricul, meșterii autori, inscripții, descrierea monumentului (relevee), forma originală și fazele succesive ale transformării, sistemul constructiv și materialele întrebuințate (tehnica folosită), propuneri de studiu, propuneri de restaurare, izvoare, material grafic și bibliografie, fotografii, care au completat fișa.

VIRGINIA HARET-ANDREESCU — PRIMA ARHITECTĂ DIN LUME

— PROF. DR. ÎNG. RADU HARET —

Monumentele noastre de artă națională au reprezentat în decursul secolelor un important punct de afirmare al spiritului creator al poporului român. Atrasă de frumusețea și originalitatea acestora, posedînd o deosebită înclinație pentru artă, nepoata de frate a marelui nostru pictor Ion Andreescu, Virginia Haret-Andreescu (1894—1962), va deveni prima arhitectă din lume și va avea o vastă activitate pe

multiple planuri. Deschizătoarea de drumuri și orizonturi pentru surorile ei mai tinere a fost definitiv consacrată în al XVI-lea Congres internațional de istorie a științei din 1981. Ea va fixa pentru totdeauna locul femeii în arhitectură. Astăzi, cînd grație politicii P.C.R. arhitectele din România constituie o remarcabilă forță de construcție a noii societăți, se cuvine să retrăsăm drumul greu inerent oricărui început